

'Baerje'

"BAERNE"

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne".

9e jaargang - nummer 2 - juni 1985.

Verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit,
Van Wassenaerlaan 16, Baarn.Redactie : J. Kruidenier
H. Bronkhorst
E. Witsenburg-Horsman

Typewerk : M. van der Laan-Reitsma

Redactie-adres : J. Kruidenier, Smutslaan 2, Baarn.
Tel. 02154 - 17860.

o-o-o-o

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Werkgroep Oudheidkamer

Deze groep houdt zich o.a. bezig met het beheer en uitbreiden van de kollektie Gemeentelijke Oudheidkamer.

Inlichtingen: F.J. Kramer, Mozartlaan 6, Baarn.
Tel. 02154 - 14583.

2. Werkgroep Archeologie

Inlichtingen: B. Reitsma, Amsterdamsestraatweg 59,
Baarn. Tel. 02154 - 12197.

o-o-o-o

Dagelijks Bestuur van de vereniging

Waarnemend voorzitters : G.H. Grootendorst-Doornekamp
J. Kruidenier

Secretaris : B. Braat

Penningmeester : E. v.d. Steeg

Secretariaat : B. Braat, Gerrit van der Veenlaan
2, Baarn. Tel. 02154 - 12523.

Ledenadministratie : M. van der Laan-Reitsma, De Schoener
12, 3742 HD Baarn. Tel. 02154 -
11656.

o-o-o-o

De lidmaatschapskosten van de Historische Kring "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin

f 25,-- per jaar voor een gewoon lid

f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar).

Postadres van de vereniging: Postbus 326, 3740 AH Baarn

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292 t.n.v. H.K. Baerne

Postgironummer : 4192133 t.n.v. H.K. Baerne

INHOUD

=====

VAN DE REDAKTIE

PRINSES AMALIASCHOOL

EEN COMFORTABEL HUIS IN 1919

DE BAARNSE CENTRALE KEUKEN

DE PAPIERFABRIKAGE IN HET VERLEDEN

INGEZONDEN

PROGRAMMA

o-o-o-o

VAN DE REDAKTIE

=====

Deze keer staat ons blad in het teken van Elck wat wils. Je zou het, minder parlementair uitgedrukt, een lappendeken kunnen noemen. Maar lappendekens kunnen heel amusant zijn! De reden van de gevarieerde inhoud is, dat er verscheidene bijdragen binnenkwamen van lezers en die publiceren wij graag. Thijmen de Ruig stuurde liefst twee artikelen in; ons ijverige lid H. Kabel verblijdde ons met een verhaal over de papiermolen in Westzaan, die op het programma van de juni-excursie staat.

Over de voedselvoorziening in de oorlogsjaren kunt u veel te weten komen en er kwamen een paar bijzonderheden over de Prinses Amaliaschool binnen, die de moeite waard waren om onder ogen gezien te worden. Foto's worden u deze keer ook niet onthouden.

Zo is, dankzij de medewerking van buitenaf, deze aflevering tot stand gekomen. De redactie is erg blij met het medeleven van de leden en hoopt dat er in de toekomst meer pennevruchten van hen in Baerne kunnen worden afgedrukt.

o-o-o-o

PRINSES AMALIASCHOOL

=====

De aloude Baarnse bewaarschool blijft in het nieuws. Niet voor niets is er een paar maanden geleden danig feest gevierd in de Schoolstraat en nog verschijnen er berichten - zie het jubileumnummer van de Baarnsche Courant - over dit eerbiedwaardige instituut van 125 jaar oud. Want een instituut is deze instelling ongetwijfeld geworden. Naar aanleiding van alle feestelijkheden kregen wij verschillende paperassen in handen, die interessant genoeg leken om te publiceren. Het verhaal van de groei en bloei van het schooltje hebben we uitvoerig kunnen lezen in een boekje, dat ter gelegenheid van het jubileum het licht zag. Wij weten nu dat het allemaal begon in de Achterweg, de tegenwoordige Burgemeester Penstraat, waar de douairière Huydecoper van Maarseveen, bewoonster van het kasteel Groeneveld, in 1859 een huis aanbood met meubilair om "eene Christelijke Bewaarschool op te richten". Wij weten ook dat Prins Hendrik en zijn gemalin Prinses Amalia in 1866 een stuk grond voor een nieuwe school schonken, omdat de oude te klein was geworden voor de toevloed van leerlingen. Ook de bouw werd grotendeels gefinancierd door het prinselijk paar. Men bouwde snel in die tijd, want nog in datzelfde jaar kon de Prinses Amalia Bewaar- en Breischool worden geopend. Er werd, zeer deftig, een directrice benoemd en al gauw kende heel het dorp "juffrouw Vleming". Dat er nog al eens geld nodig was, bleek uit een geschrift uit 1869, waarin Burgemeester Mollerus aan den Heer Commisaris des Konings in de Provincie Utrecht uitleg geeft van een voorgenomen loterij van dameshandwerken en voorwerpen van smaak. Het aantal loten bedroeg 900 en de prijs was 50 cent per lot; niet weinig voor die tijd, maar men streefde een goed doel na en er waren veel prijzen. De Burgemeester of de gemeentebode zouden tegenwoordig zijn bij de trekking van de loten. Zo'n bazaar werd in de loop der jaren een vast programmapunt.

Juffrouw Vleming kreeg hoe langer hoe meer kindertjes onder haar hoede; het werk was haar blijkbaar op het lijf geschreven, want nog weten oude Baarnaars te vertellen dat hun moeder of een ander familielid bij juffrouw Vleming op school was geweest. Na 100 jaar leeft haar naam nog voort. Zij stevende vol ijver af op haar zilveren jubileum en om dit feit te herdenken werd er een commissie in het leven geroepen, die "gaarne den vijftien Juli 1891 tot een heerlijken feestdag wilde maken, want met aanspraakloze toewijding heeft juffrouw Vleming haar werk gedaan, dat belangrijk vermeerderd werd door Zang- en Breischool. Haar werkdag was inderdaad niet "normaal", hare inkomsten altijd geringer dan haar arbeid het verdiende". Het was daarom dat het comité haar "en portefeuille" een som gelds wilde aanbieden. Een inschrijfbiljet was bij deze circulaire gevoegd. Burgemeester De Beaufort was president van de commissie en hij werd bijgestaan door een aantal leden, waarvan de namen veel oudere Baarnaars niet onbekend zullen voorkomen. Mijn eigen grootvader, C.L. Meyer, compareerde als vice-president, "meester" Van Oostveen, Hoofd van de Julianaschool (die toen nog niet zo heette) fungeerde als penningmeester, C.W.S. van der Flier, de bekende Baarnse musicus die Toonkunst dirigeerde en onze hele familie pianoles gaf, ontbrak niet op de lijst. 't Waren feitelijk allemaal bekenden:

Meester Kruyder van de Oosterschool stond op het lijstje, evenals de aannemer/Makelaar Van der Veen en J. Veerman van Hotel Velaars. Als hekkesluiser werd de secretaris vermeld, dominee Meulenbelt.

Het werd een prachtig feest met toespraken en jubelzangen. Er werden twee feestliederen ingestudeerd; heel merkwaardig is het ene gezang op 5 juli, het tweede op 6 juli gedateerd. Dus twee hele feestdagen? Wie het weet mag het zeggen.

In elk geval was deze directrice een voorbeeld voor haar opvolgsters, die de school steeds zagen groeien. Naar aanleiding van de geringe werkruimte werd in het begin van deze eeuw opnieuw een commissie uit de burgerij gevormd, die deze keer de ernstige opdracht kreeg om te bestuderen of uitbreiding van de school noodzakelijk was. Al weer stuit je op een serie bekende namen: E. Enthoven, J. Wieringhen Borski, G. van Bleek, A. Krudop. Kennelijk werden vrouwen nog niet in staat geacht om mee te beslissen in deze kwestie. Maar de verbouwing vond plaats.

De vrouwen die het voor het zeggen hadden in het schooltje regeerden met vaste hand en zij bleven jaren op hun post. Wie herinnert zich niet de bijna legendarische juffrouw Huysman, statig en stemmig gekleed, die zich erop liet voorstaan dat haar établissement een "inrichting voor Christelijk Voorbereidend Onderwijs" was. Maar hoe statig en ernstig ook: zij liet de kinderen veel zingen, zelfs als zij naar de WC moesten: "Nu plasje doen, nu plasje doen, ja, ja". Want je ging maar niet zo naar achteren, zoals dat heette. Je mocht maar één keer 's ochtends of 's middags, en dan netjes om de beurt. Zij bleef tot 1932 aan "haar" school verbonden, trouw bijgestaan door juffrouw Van Dissel, die haar opvolgde. Die kreeg het moeilijk in de dertiger jaren. Door de crisis werd de subsidie ingetrokken en de salarissen moesten worden gehalveerd. Maar zij bleef doorwerken.

Was het wonder dat haar in 1948, drie jaar na de bittere oorlogsjaren, een groots feest werd aangeboden, omdat zij ook "het zilver" had bereikt? De hortulanus van het Cantonspark, de heer Muysen, versierde de school; Lettenmeyer liet de jubilaris in een fraaie auto rondrijden, de presidente van de school, mevrouw Van Reenen, hield een feestrede. In die dagen leefde heel het dorp mee met zulke activiteiten.

Na de periode Van Dissel nam juffrouw Dijkhuizen het roer over. Ook zij hield het werk meer dan een kwarteeuw vol en zij was het ook die de openingsceremonie in maart jl. voltrok. Het moet voor de huidige hoofdleidster, juffrouw Spil, een wonderlijke gedachte zijn, dat zoveel voorgangsters zo lang op haar plek bleven. Maar wie weet haalt ook zij zo'n jubileum, al heeft zij nog heel wat jaren voor de boeg!

E. Witsenburg-Horsman

N° 223
Lotery

Raanen 13 Juny 1810 g. Gew. Arch. Daerh.

Naar aanleiding van uwe missive van 27
Febr. 1810 N° 3 H Z. Particuliere Loterijen heb ik de
eer U Hoog Edel Gertinge mede te deelen dat het
getal der ~~is~~ loten voerde verloting van dames,
handwerken en voorwerpen van smaak ten
behoefte der nieuw te bouwen Christelijke Be-
waarschool 900 zal bedragen tegen den prijs
van 10.50 het lot. Er zijn voor die verloting
450 ^{om} ^{of geschenken} prijzen byengebragt (in de verloting 3 sal ^{geschenken}
wech ^{geschieden} in tegenwoordigheid van my selve of van
den Gemeente. bodr

De Burgemeester van Raanen
Mollerus

de aenstaande
aan
de Commissaris
der Koningin in
de Prov. Utrecht

"De verloting van dameshandwerken en voorwerpen van smaak ten behoeve van de
nieuw te bouwen Christelijke Bewaarschool."
(Brief van Burgemeester Mollerus aan de Commissaris van de Koningin van de
Provincie Utrecht.)

1866 — 5 Juli — 1891.

AAN

MEJUFFROUW M. H. VLEMING,

BIJ HAAR

Jubileum als Onderwijzeres

DER

„Christelijke Amalia-Bewaarschool.”

Op 't Zilveren Feest, dat elk verheugt.

Een blijde jeugd

Laat hooren dankbre zangen

Ter eer van haar,

Die God bewaar',

Dat goud het eens vervange.

De moeder haast niet meerder mint

Het eigen kind,

Dan zij de kleine scharen.

Een zorg zoo groot,

Als zij steeds bood,

Doet liefde's lof vergaaren.

Bij lust en last blijv' het haar kroon.

Haar schoonste loon,

Te doen een werk den Heere.

Die 't kleine ziet,

Versmaadt het niet.

Hij geev' haar trouw Zijn eere!

Baarn, Juli 1891.

EEN COMFORTABEL HUIS IN 1919

=====

Expositie op de Utrechtse Maliebaan

Hoe leefde een welgestelde familie 66 jaar geleden? Dat wordt aanschouwelijk verteld door het Utrechts Centraal Museum. Het Fentener van Vlissingenhuis, Maliebaan 42, is ingericht als in 1919. Een reconstructie met veel meubelen en gebruiksvoorwerpen uit het bezit van het museum. Heel boeiend wordt de sfeer opgeroepen van de tijd direkt na de eerste wereldoorlog. Het neutrale Nederland is goed door die oorlog heengekomen en men heeft nog nauwelijks vermoeden van de crisis die vooral in de jaren dertig zal toeslaan. Nederland is nog een klassenmaatschappij, een samenleving van standen, met een grote sociale en culturele afstand tussen de mensen die wel en die geen bezit hebben. Een maatschappij die nog niet kan dromen van de sociale zekerheden die we nu kennen. Het Utrechtse huis waar we nu zijn is in 1880 gebouwd. In 1899 wordt het aangekocht door F.H. Fentener van Vlissingen, directeur van de Steenkolen Handelsvereniging, die drie jaar eerder werd opgericht. In 1951 wordt het door de familie aan de stad Utrecht geschonken. Het wordt dan een tentoonstellingsruimte van het Centraal Museum, die er hedendaagse kunst laat zien. De inrichting die het huis voor deze expositie heeft gekregen komt dus niet van de familie Fentener van Vlissingen. We moeten ons weer van deze naam losmaken, als we het huis gaan bekijken en als we ons voorstellen hoe een geslaagde ondernemer, met zijn gezin en met zijn personeel in deze prachtige woning leeft.

Het decor van een toneelstuk

De samenstellers van de tentoonstelling hebben hier, als het ware, het decor van een toneelstuk gebouwd. Zij hebben ook de acteurs gefantaseerd, al krijgen we die spelers zelf niet te zien. In een begeleidende tekst worden de denkbeeldige bewoners van 1919 aan ons gepresenteerd. Hoofdpersoon is de Heer des huizes, "een koopman die het familiebedrijf leidt, dat door zijn vader werd gesticht". Een conservatief man, zoals hier en daar uit de inrichting van de woning blijkt. Zijn echtgenote is jonger dan haar man. Zij heeft belangstelling voor de eigentijdse kunst en zij richt een aantal vertrekken modern in. Vervolgens zijn er drie kleine kinderen: een dochter van vijf, een zoon van drie en een baby van enkele maanden. Er is vrij veel personeel: een kinderjuffrouw, een keukenmeid, een binnenmeisje, een kamenier en een huisnaaister. Daarnaast zijn er drie mannen in dienst bij de familie: een huisknecht, een chauffeur en een stoker. En voor zijn werk heeft meneer een boekhouder, die in het huis een kantoortje heeft. Met die huishoudelijke staf moeten we nu dit huis in onze verbeelding bevolken, als we de rondwandeling in meer dan dertig vertrekken beginnen.

Een rondgang

We komen eerst in het onderhuis, met een wijnkelder en een groentekelder. In de keuken staat een fors kolenfornuis. In een glazen kast een mooi veeldelig servies. Maar de waterkranen en de gootsteen moeten we in de aangrenzende spoelkeuken zoeken. Er is een etenslift die in de dienkamer daarboven uitkomt. In de provisiekamer staan fraaie Keulse potten. Tenslotte is er een kolenkelder met anthraciet voor de haarden, dat in een kolenkit wordt aangevoerd.

Op de hoofdverdieping, achter de gang van de voordeur, is de herenkamer met een open haard. Hier ontvangt de heer des huizes zijn gasten. Aan de muur mooie schilderijen: Vissersboten van Mesdag, Schaatsers van W.B. Tholen, Eendjes van Willem Maris en een Naakt van Isaac Israëls.

De eetkamer is voor 1919 heel modern. Een interieur van de binnenhuisarchitect Lion Cachet: warme lambrizing. Er staat een Saksisch eetservies in de kast, maar ook nieuw porcelein en aardewerk. Deze kamer is aan de achterzijde van het huis. Aan de kant van Maliebaan is de salon, in neo-Lodewijk Zestienstijl. Hier vertoeft mevrouw op haar ontvangdag. Vaker huist mevrouw in haar boudoir, dat modern is ingericht, met meubels van Lauweriks. Er hangen heel gevoelig getekende portretten van Jan Toorop van omstreeks 1923, en je ziet er een Thorn Prikker. Op deze etage is ook het kantoor van de boekhouder met een kleine schrijfmachine, een telefoon en een brandkast, alles van omstreeks 1920. Heel deftig is de WC: een porcelein pot met mahoniehouten ombouw, en met kleurige tegelwanden en een zwart-wit geblokte tegelvloer.

Op de slaapkamerverdieping is de statige slaapkamer van meneer en mevrouw. De kamenier heeft alles uitgelegd voor mevrouw, die dadelijk aan het diner zal gaan. In die kamer: een houten wastafel met lampetkan, wasbak, zeepdoos: alles van Wedgwood. Er zijn linnen handdoeken. In het nachtkastje staat een pot. Op een tafeltje een toneelkijker en een hoedendoos.

In de badkamer een kuipbad zonder kraan; van email met een houten ombouw. Het bad moet door het personeel met warm water uit kannen worden gevuld.

In een logeerkamer met gele wanden staat een Jugendstil-ameublement. In de kinderkamer een poppenhuis en speelgoed in de kast. Op de piano, met kaarsen, een boek kinderliedjes uit het begin van de eeuw. De kamer van de kinderjuffrouw is modern ingericht. Het rose overheerst. (Juf is de enige van het personeel die haar kamer op de etage van meneer en mevrouw heeft. Ze moet dichtbij de kinderen zijn om zonodig 's nachts te kunnen optreden).

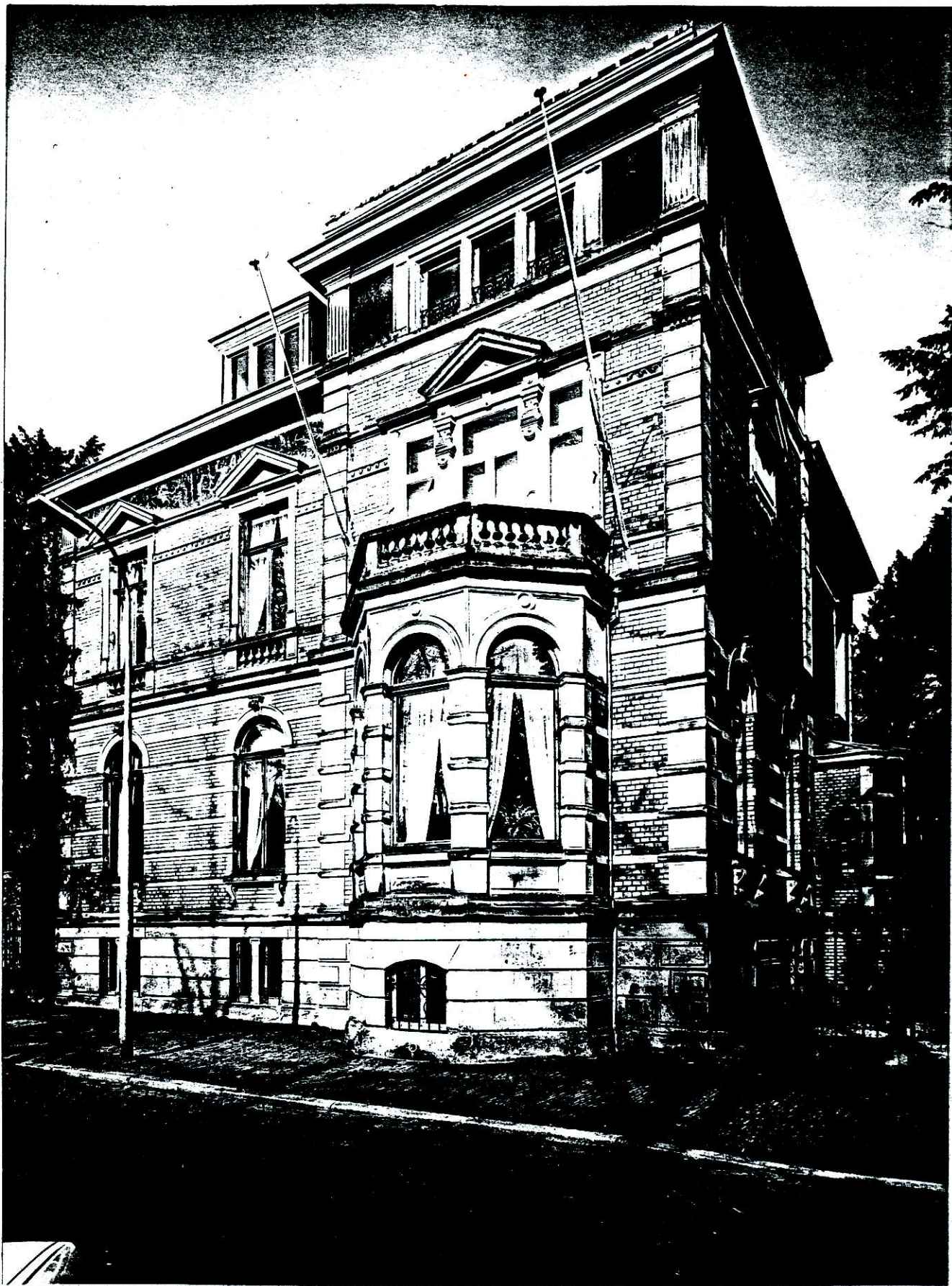
Een logeerkamer in rood is ingericht in Empire-stijl. Het is de kamer voor de mannelijke gasten. Er ligt een herenreisnécessaire op tafel. Op de zolderverdieping tenslotte heeft het binnenmeisje haar slaapkamer met een ijzeren ledikant met gehaakt spreij en een houten wastafel met lampetkan en wasbak. Het is de voorkamer. De keukenmeid slaapt op de achterkamer. De kamenier heeft de kleine achterkamer.

Mevrouw is zo sociaal dat zij een aparte badkamer voor het personeel heeft laten bouwen. Op de zolder staat een ijzeren mangel, een hutkoffer en een mannequin of kleedpop.

In de naaikamer is de linnenkast, we zien er strijkijzers en een houten strijkplank.

Ook in Baarn

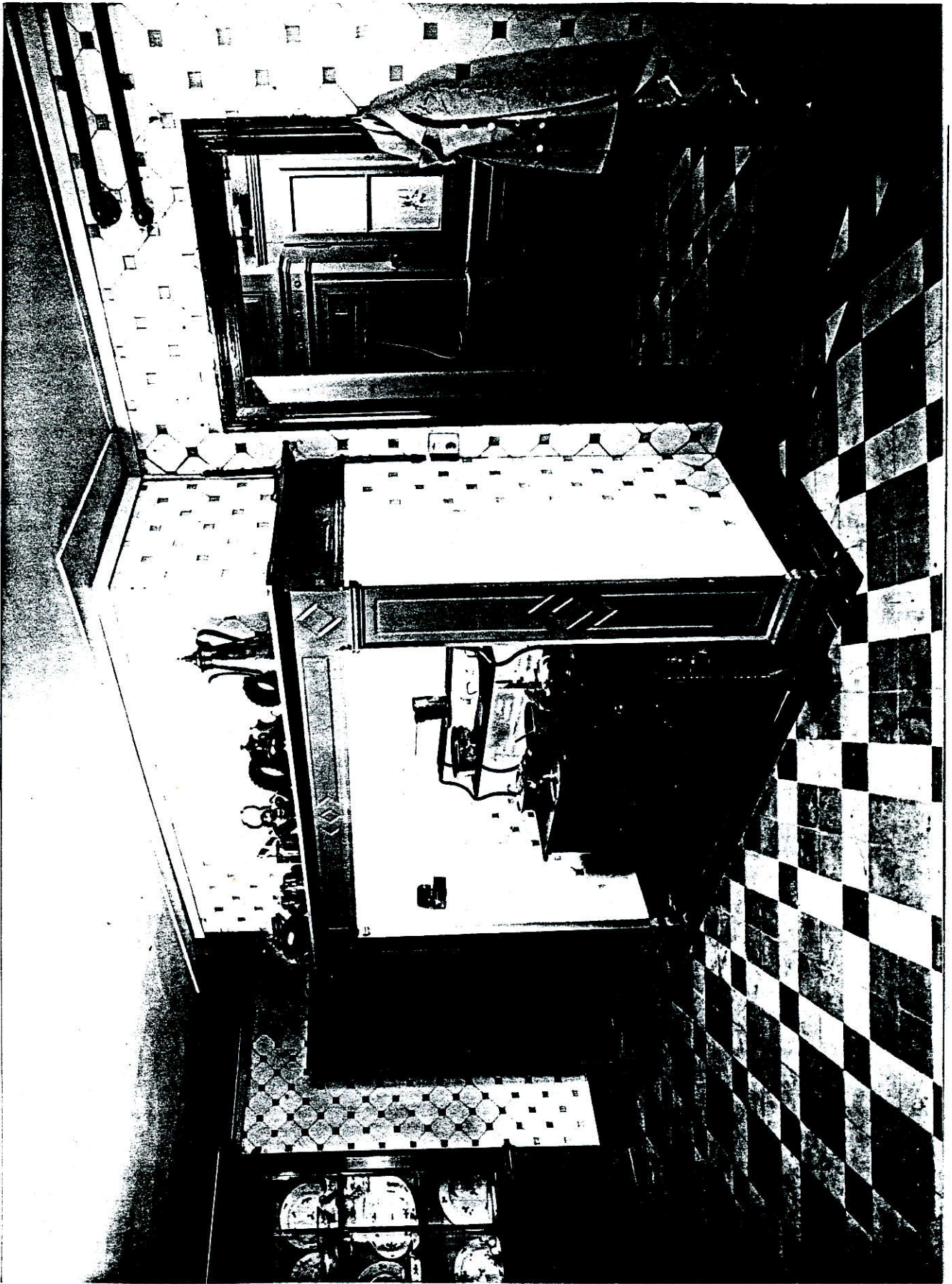
We zijn nu het hele huis doorgeweest. We waren een uurtje in een lang vervlogen tijd, die sommigen van ons nog hebben meegemaakt. De tijd van het interbellum, van de periode tussen twee wereldoorlogen. Misschien hebt u als kind in zo'n groot huis gewoond, misschien heeft uw moeder of grootmoeder er gediend. Zulke grote huizen bestonden en bestaan ook in Baarn. Het zou aardig zijn als we ooit in ons eigen dorp ook eens een groot huis zouden kunnen inrichten in de deftige stijl van vroeger.

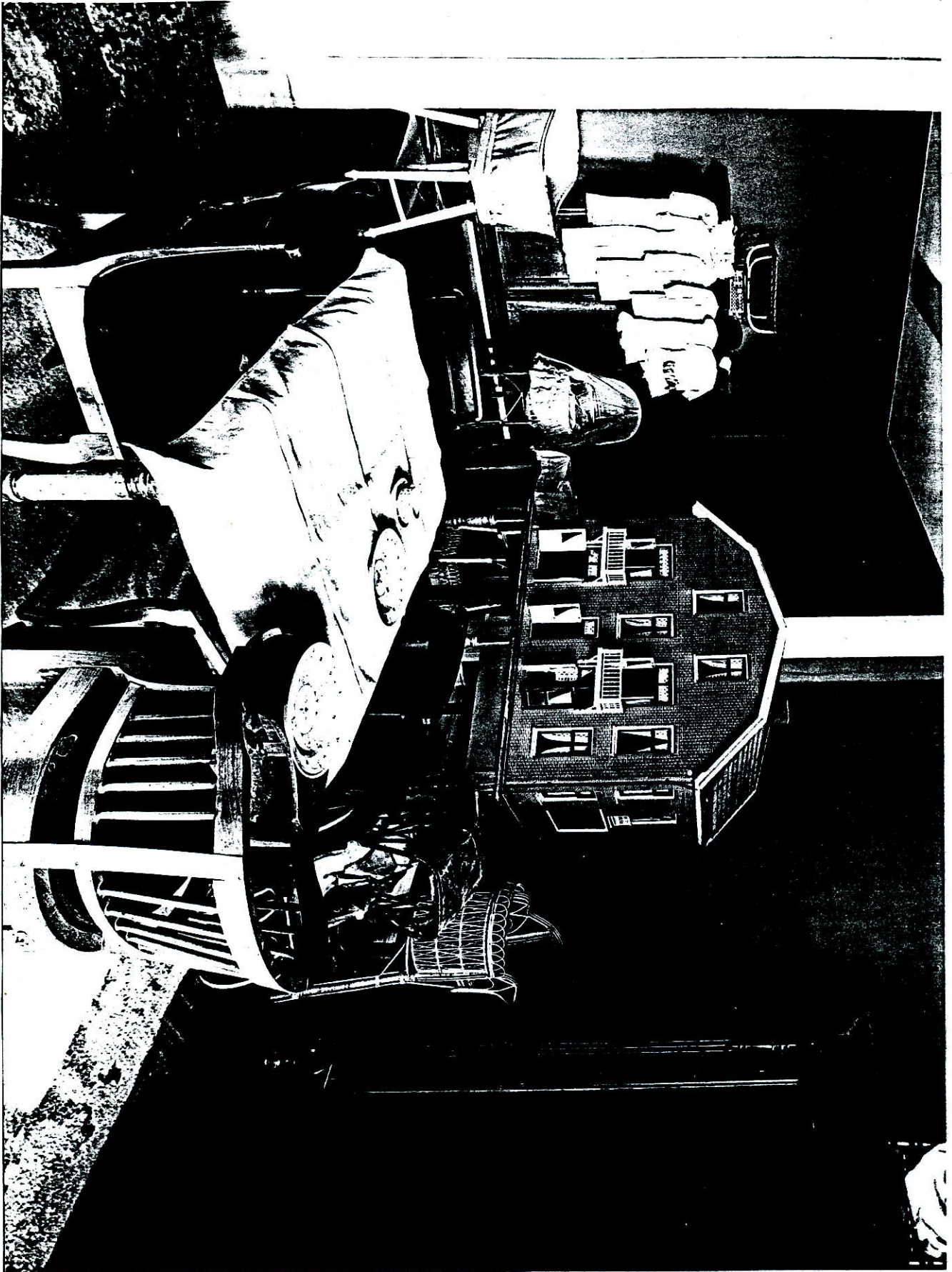
Het Fentener van Vlissingenhuis, Maliebaan 42, Utrecht.

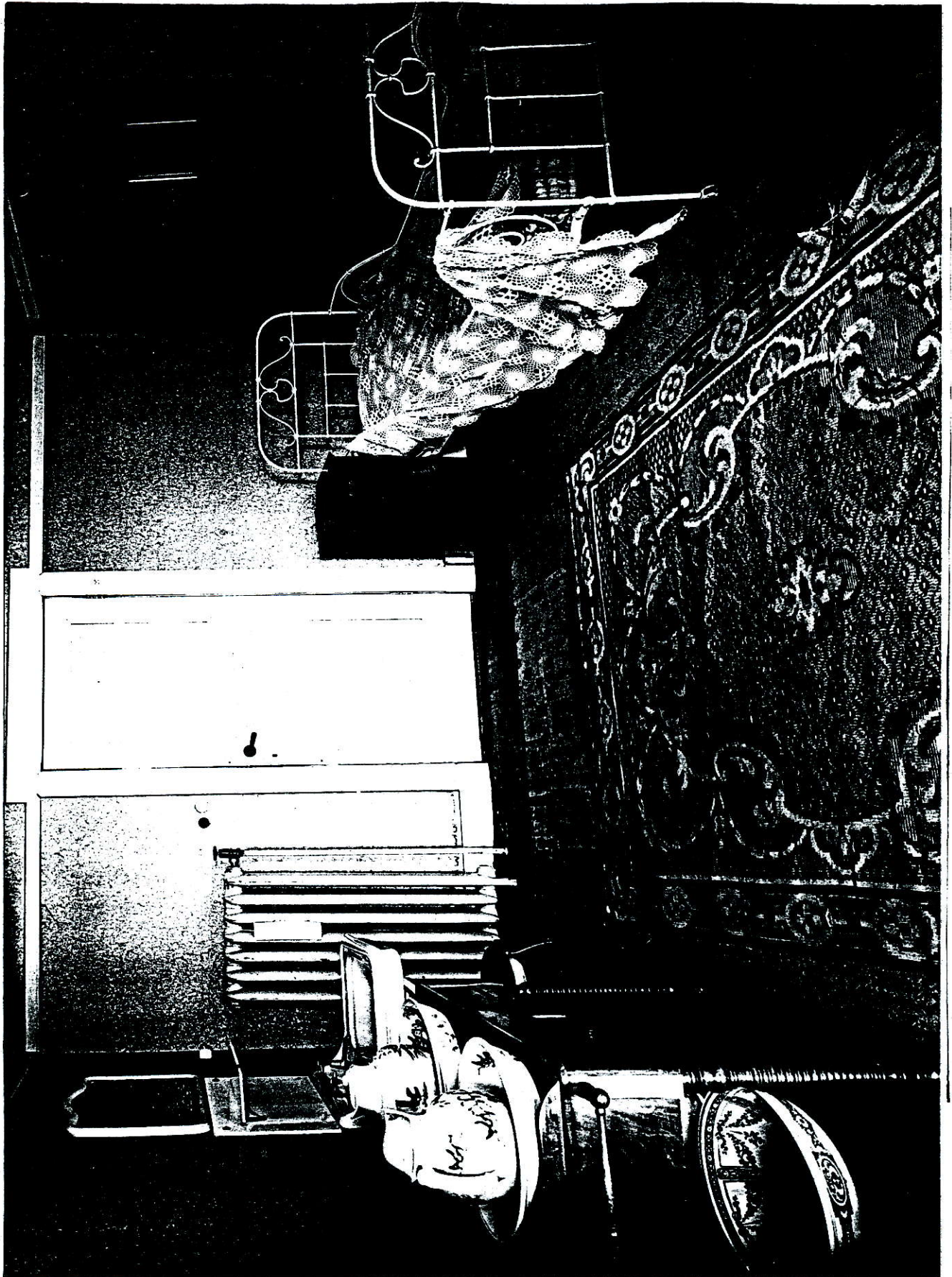
Herenkamer in de stijl van 1919.

De keuken van het huis Maliebaan 42.

Kinderkamer met poppenhuis en rotankinderstoel. Babybadje.

Slaapkamer van de dienstbode met ijzeren ledikant, Wasbak en lampetkan op houten wastafel.

Betegelde w.c. De w.c.-pot heeft een mahoniehouten betimmering.

De meubelen en andere gebruiksvoorwerpen zijn hier en daar nog wel aanwezig. Een statig leegstaand huis is ook wel te vinden. Voor de generatie die na de tweede wereldoorlog is opgegroeid is het een openbaring te zien hoe er voor die oorlog door de beter gesitueerden werd geleefd. Voor de ouderen is het een nostalgisch herkennen. Soms met gemengde gevoelens over minder prettige ervaringen. Soms met aangename herinneringen aan een goede relatie tussen werkgevers en personeel.

We krijgen hier één aspect van de sociale geschiedenis van het eerste kwart van deze eeuw. Tegelijk is het historische binnenhuisarchitectuur en schilderkunst van rond de eeuwwisseling. Een alleraardigste tentoonstelling waar iedereen plezier aan kan beleven.

H. Bronkhorst

Een huishouding rond 1919. Tentoonstelling in het Fentener van Vlissingenhuis, Maliebaan 42, Utrecht. Open van dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur. Op zon- en feestdagen van 14.00 tot 17.00 uur. Op maandag gesloten. Gratis toegang. De tentoonstelling blijft tot en met zondag 28 juli.

o-o-o-o

Recept uit DE PRINS van 10 december 1927

JAN IN DEN ZAK

300 Gr. (3 ons) tarwebloem, 15 Gr. (voor ongeveer 2 cts) gist, 1 ei, 1 theelepeltje zout, ongeveer 2 d.L. (2 gewone theekopjes) lauwe melk, 150 Gr. (1½ ons) Rozijnen.

Doe in een beslagpot de gist, meng ze aan met de lauwe melk, laat er het gebroken ei in vallen en voeg er de bloem met het zout bij. Klop met een stevigen houten lepel alles samen tot een glad, stevig beslag, roer er de rozijnen door en laat dan het mengsel dichtgedekt op een lauw plekje 1 uur rijzen. Wring een zakje in heet water uit, strooi er aan den binnenkant wat bloem over, leg er het goed gerezen beslag in en bind het zakje zoo dicht, dat nog eenige ruimte over blijft voor het rijzen.

Zet op den bodem van een pan met kokend water een bordje, leg daarop den "JAN", sluit de pan stevig dicht en zorg dat het water onafgebroken zachtjes aan de kook blijft gedurende 2 à 2½ uur.

Neem den pudding uit het water, laat hem uit het zakje glijden, laat hem een oogenblik uitdampen en snijd hem dan met behulp van een dun touwtje in plakken.

Eet smakelijk!

Lies Luikinga

o-o-o-o

DE BAARNSE CENTRALE KEUKEN

=====

Als oud-Amsterdammer verkeerde ik tot voor kort in de veronderstelling, dat hoofdzakelijk in de grote steden gedurende de winter '44 - '45 echt honger werd geleden. In een dorp als Baarn moest dit toch wel meegevallen zijn.

Intussen weet ik beter, want een enige jaren geleden gemaakte scriptie van ons lid J. Vlastuin en gesprekken met diverse oudere Baarnsers hebben intussen mijn mening hieromtrent duidelijk doen veranderen.

Ook in Baarn werd honger geleden, net als in het hele westen van Nederland en veel Baarnsers gingen op hongertocht om elders en dat was vaak zeer ver weg, nog iets eetbaars te vinden. In haar scriptie: "De voedsel- en brandstofvoorziening van Baarn, 1944-1945, behandelt zij uitgebreid de distributie, het brandstofprobleem en het functioneren van de Centrale Keuken alhier. Omdat de Centrale Keuken een bijzonder belangrijke rol in de Baarnse voedselvoorziening heeft gespeeld, willen we ons tot dit onderwerp beperken.

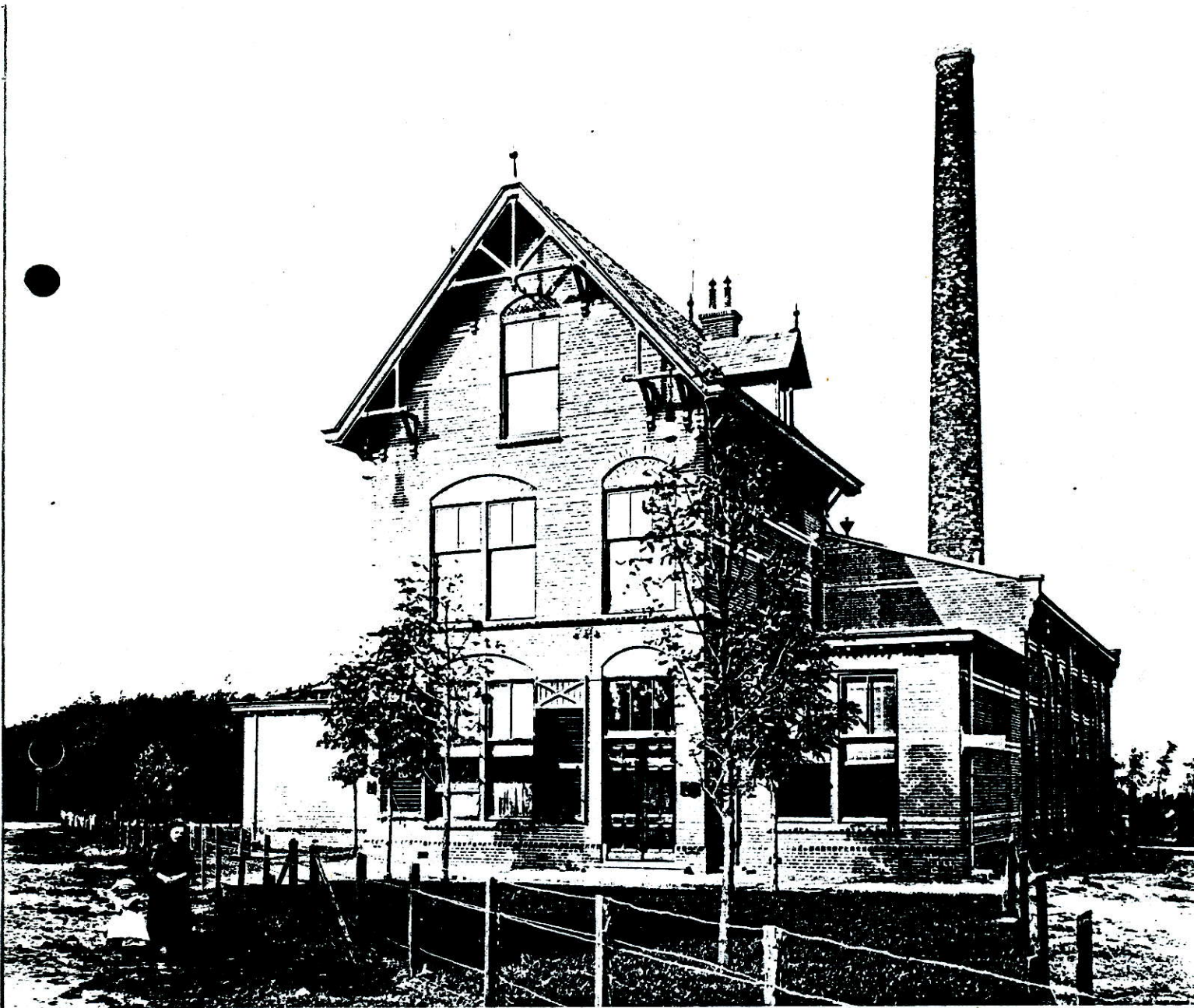
De Centrale Keuken in Baarn werd in november 1941 opgericht en was gevestigd op het terrein van de huidige gasfabriek. Het hier bereide voedsel werd op diverse plaatsen in Baarn uitgedeeld. In het begin verstrekke deze keuken voedsel aan $\pm$ 700 mensen en dit voedsel was toen nog van goede kwaliteit.

In de loop der jaren steeg het aantal mensen dat van de keuken gebruik maakte enorm. Door de sluiting van de gasfabriek en de stroom evacués uit Arnhem, die zich in Baarn hadden gevestigd, bereikte het aantal afnemers in november '44 zijn hoogtepunt en bedroeg toen $\pm$ 11.000. Door deze stijging kwamen er grote problemen met deze voedselvoorziening, omdat de voorraad voedsel te klein was. Sinds augustus '42 was de leiding van de keuken in handen van de N.S.B. De Nederlandse Volksdienst had sindsdien alle centrale keukens in Nederland onder haar beheer en dat zorgde nog al eens voor vertragingen bij de aanvoer van voedsel, omdat nu alles landelijk geregeld was.

De N.S.B. verlagde de hoeveelheden van de porties, omdat het meeste voedsel door de Duitsers naar Duitsland werd getransporteerd. De hele bevolking van Baarn kon bonnen krijgen voor eten van de Centrale Keuken. Iedereen moest een deelnemerskaart halen en daarbij werden dan bonnen verstrekt. Voor een bon kon men dan een portie eten kopen en meestal werd aan het begin van de week bekend gemaakt wat het moest kosten.

In de keuken werd in ploegen gewerkt. De nachtploeg bereide meestal het eten voor, de aardappels werden geschild en de groente schoongemaakt. 's Morgens werd dan door de volgende ploeg gekookt. Wanneer het eten klaar was, werd het in gamellen gedaan en vervolgens werd alles met paard en wagen naar de standplaatsen gebracht, waar het eten werd uitgedeeld. De middagploeg ging hierna schoonmaken.

Allerlei moeilijkheden deden zich voor, vooral bij het uitdelen van het voedsel aan de standplaatsen. Eén van onze leden vertelde hier het volgende over: "Het kwam wel eens voor dat er een bekende van mij bij de standplaats kwam om eten te halen. Wanneer ik dan aan het opscheppen was, werd er wel eens gekucht. Met andere woorden, of ik wat meer wilde geven dan de toegestane portie.

Electriciteitscentrale aan de gaslaan in + 1910.
Het woonhuis werd bewoond door de Hr. Beumer, die er directeur
was. In het achterste deel was later de Centrale Keuken gevestigd.

Personeel van de Centrale Keuken. Links: H. Suik. Midden: J. v/d Pol. Rechts: H. Rutgers. Op de achtergrond evacu es uit Arnhem.

Het uitlikken van de gamellen in de hongerwinter.

Om de moed er in te houden organiseerde het personeel soms een bonte avond.

BROODRANTSOEN

(28 Jan. tot en met 3 Febr.)

- In opdracht van de Inspectie der Distributie in de provincie Utrecht wordt onder de aandacht van het publiek gebracht,
- dat het **Broodrantsoen voor de inwoners der gemeenten Baarn en Eemnes**, zooals bekendgemaakt in de bonnenlijst **geldt voor twee weken**, hetgeen dus hierop neerkomt dat voor de week van 28 Januari tot en met 3 Februari 1945 het **broodrantsoen is vastgesteld op totaal 500 gram.**
  - De bonnen 306, 307 en A-351 geven dus recht op **tien rantsoenen brood voor twee weken.**

Men is dus gewaarschuwd.

Baarn, 29 Januari 1945.

De leider van den distributiedienst
van Baarn en Eemnes

A. STORM.

Centrale Keuken - Baarn

De **KAARTVERKOOP** voor de periode 16 April t.m. 22 April 1945 heeft plaats op

Donderdag 12 April van 9-12 en van 1.30-3 uur

Vrijdag 13 April van 9-12 uur.

Zaterdag worden geen kaarten meer verkocht.

KAARTVERKOOP:

Sigarenfabriek Ferd. Huycklaan 48
Postkantoor, loket 7
Postkantoor, loket 8
Slachthuis, Ericastraat
Gasfabriek, Gaslaan 28

AFHALEN MAALTIJDEN:

Sigarenfabriek Ferd. Huycklaan 48
School „de Oorsprong”, Acacialaan
Nutsgebouw, Penstraat
Slachthuis, Ericastraat
Ophaaldiensten (bezorgdiensten)

De prijs bedraagt voor 7 maaltijden f 1.50.
Met gepast geld betalen.

UITREIKTIJDEN: 's morgens van 10 tot 12.30 uur.

Ingeleverd moeten worden de navolgende **AFGEKNIPT**
bonnen: van de levensmiddelen noodkaart: 3

AARDAPPELBON: 349
PEULVRUCHTENBON: 352

en van de levensmiddelen noodkaart: 4

GROENTEBON: 400

Zaterdag worden geen kaarten meer verkocht.

Baarn, 10 April 1945

De wnd. Burgemeester,
Ir A. J. VAN DER HOEVEN.

Sommigen vroegen ook gewoon of ze voor één bon niet twee porties konden krijgen. De hoeveelheid was meestal precies genoeg, ik kon daar dus niet aan beginnen. Ook kwamen er wel eens mensen die geen bonnen meer hadden. Dan probeerden ze of ze zonder bon een maaltijd konden krijgen. Ook dat was onmogelijk voor ons om toe te staan."

Er werd bij de keuken ook wel eens gestolen. Daarover vertelde een ander lid het volgende: "Op een keer zat ik in de nachtploeg, meestal werd er dan geschild of iets dergelijks. Die middag was er net een vracht aardappels gelost. Die aardappels lagen allemaal buiten. We waren aan het werk in de keuken en opeens hoorden we iets buiten. We gingen er op af en aangekomen bij de hoop aardappels, zagen we twee politieagenten die druk bezig waren aardappels te verzamelen. Onbegrijpelijk vond ik dat. Als dit nu eten was geweest voor een paar mensen, maar dit was voor iedereen. Hoe kon men het in zijn hoofd halen om hiervan te stelen! Die twee politieagenten waren een frappant voorbeeld, maar er waren natuurlijk mensen genoeg die het probeerden".

De mensen in de keuken konden dit soort dingen niet begrijpen. Het stelen van eten, dat voor het hele dorp was, vonden ze onvoorstelbaar. In de hongerwinter werd de toestand verschrikkelijk. Overal kwamen mensen vandaan, op zoek naar eten. Vooral de toevloed uit de grote steden werd groot. Op een gegeven moment was het zo erg, dat de mensen met hun neuzen tegen de ramen van de keuken aangedrukt stonden, maar niemand kon ze wat geven. Uit nood werden dan de lege gamellen, die buiten stonden, door hen uitgelikt. Een vreselijke aanblik voor de mensen die in de keuken werkten.

Het meeste voedsel werd per schip aangevoerd. Dat kwam dan uit het noorden van het land. Daar het nooit genoeg was, gingen er ook wel mensen van de keuken op uit om voedsel te halen. Ze gingen dan naar Noord-Holland. Dit was een riskante zaak. Als ze niet over de goede papieren beschikten, werden ze naar Duitsland getransporteerd en het eten werd in beslag genomen. De mensen in de keuken wisten nooit van te voren, wat voor eten er afgeleverd zou worden. In de tijd dat er nog vlees was, werd het gebraden in raapolie, omdat er geen vet meer beschikbaar was. Toen er geen vlees meer was, werd de raapolie voor jus gebruikt. Dat maakte het eten overigens niet lekkerder, want raapolie is groen van kleur en heeft een onaangename smaak. De laatste jaren bestonden de maaltijden hoofdzakelijk uit gestoomde kool en bieten, de soep werd gemaakt van erwtenmeel. De hoeveelheden waren net genoeg om niet dood te gaan. Bij veel Baarnaars ontstond vitaminegebrek, waardoor ze bevattelijker werden voor allerlei ziekten.

Omdat de leiding van de keuken in handen was van de N.S.B., verkeerden de werknemers altijd in onzekerheid over de betrouwbaarheid van hun collega's. Ze wisten nooit met wie ze aan het werk waren, een "goeie" of een "slechte". Onder de werknemers waren ook mensen van het verzet. Niemand wist wie dat waren, maar men merkte het wel, doordat er meestal gewaarschuwd werd voor komende razzia's. Uit dit alles mag blijken dat de voedselvoorziening in Baarn verre van rooskleurig was en dat het werken bij de Centrale Keuken met grote spanningen gepaard ging.

Na de bevrijding kwam de voedselvoorziening weer langzaam op gang. Men hoefde gelukkig niet langer meer uren in de rij te staan voor een pannetje waterige soep. Het heeft echter nog tot 1949 geduurd voor er een eind kwam aan het gehate distributiesysteem, maar dat is een ander verhaal, waarover we misschien in de toekomst nog eens schrijven.

J. Kruidenier

Bron: J. Vlastuin: De voedsel- en brandstofvoorziening 1944-1945.

o-o-o-o

BEVRIJDINGSTENTOONSTELLING

=====

Met groot succes heeft de werkgroep Oudheidkamer van 30 april t/m 7 mei jl. een tentoonstelling gehouden over de bevrijdingsdagen van 40 jaar geleden.

De tentoongestelde foto's, affiches en voorwerpen handelden over de periode 5 mei t/m 31 augustus 1945, toen de grote optocht van diverse buurtverenigingen door Baarn trok.

Het leek af en toe meer op een reunie van oude Baarnaars, bij het zien van de leuke foto's met zoveel prettige herinneringen aan die dagen van herwonnen vrijheid.

De gehele werkgroep heeft zich ten volle ingezet om deze tentoonstelling te doen slagen.

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de heer Westerhof, die zijn showroom in de Brinkstraat belangeloos voor de Historische Kring beschikbaar gesteld had.

Tevens danken wij de vele leden en niet-leden, die bij hun bezoek diverse artikelen en foto's, die betrekking hebben op 5 mei 1945, voor de Oudheidkamer hebben afgestaan.

Werkgroep Oudheidkamer

o-o-o-o

DE PAPIERFABRIKAGE IN HET VERLEDEN

=====

Onlangs bezochten wij de papiermolen "De Schoolmeester" te Westzaan.

Een papiermolen onderscheidt zich van andere molens, omdat een papiermolen een zeer lange schuur heeft en er vijvers bij liggen. Er waren twee soorten papiermolens, nl. grauw-papiermolens, waarop zo'n 15 tot 40 mensen werkten, en witpapiermolens, die aan 50 tot 70 mensen werk verschafte.

Bij de papiermolens werkten veel vrouwen en kinderen.

Op andere soorten molens werkte men meestal met 5 à 6 man. In de molens was het rondom de vuister (het stenen fornuis) lekker warm, maar het werken op de stelling was vooral 's nachts en in de winter geen pretje.

Het loon van het molenpersoneel was afhankelijk van het feit of er wel of geen wind was. Periodes met veel wind betekenden voor de arbeiders doorwerken en veel loon, maar periodes met geen wind betekende minder inkomsten. Bleef de wind lang uit en werd er niet gemaakt, dan kreeg het personeel geen loon en kon dan een "sloppie opnemen", d.w.z. een voorschot opnemen bij de moleneigenaar en wanneer er later weer een tijd kwam met veel wind, dus goed maalweer, dan moesten de arbeiders dit "voorschot" terugbetalen d.m.v. inhoudingen op het loon. Bij ziekte was men gewoon, dat de mede-arbeiders het werk van hun zieke collega erbij namen, dat betekende veel extra werk voor de anderen en men noemde dit dan ook heel toepasselijk "een man oit de biene lope". Maar dit gebeurde slechts bij een korte ziekteperiode. Bij langdurige ziekte kwam er een vervanger en zat de zieke zonder inkomen.

Niet werken betekende meestal van honger omkomen als de kerk of de armenzorg niet hielp. Wie niet werkte, ook bejaarden, waren aan de goden overgeleverd. Als er 's winters ijs lag, dan hield men schaatswedstrijden, waarbij jonge jongens dan voor oude of zieke arbeiders voor spek en bonen reden.

Als er wind was, werd er gewerkt net zo lang tot de wind ging liggen. Dan varieerden de lonen naar gelang de functie van f 12,-- tot f 2,--. De nachtjongen bijv., die van 's avonds 8 uur tot 's morgens 4 uur werkte, verdiende het loon van f 2,--. De nachtjongen was meestal een oude man, die niet meer op volle kracht kon werken, maar op deze manier toch een karig loon verdiende. Zo'n nachtjongen, die in werkelijkheid een oude baas was, probeerde meestal zijn karig loon aan te vullen met de verkoop van petroleum en lucifers.

Alleen de meesterknecht en de papierscheppers hadden een redelijk loon, maar de andere arbeiders verdienden soms slechts f 4,-- als gehuwden!

In de papiermolen werkten veel vrouwen en kinderen. Zij scheurden er de lompen, die gebruikt werden voor het maken van papier of sorteerden de lompen naar kleur of hielden zich bezig met het ophangen van de gemaakte vellen papier in de lange droog-schuur. Elke papiermolen had een droogschuur. Dat ophangen van de pasgemaakte vellen papier was geen pretje, want in zo'n droogschuur tochtte het altijd en het was er veelal erg koud. De tegenovergestelde houten wanden van de schuur werden tegenover elkaar opengezet, opdat de wind vrij toegang had voor het droogproces. Omdat de gehele papierfabrikage stond of viel met de voorhanden zijnde voorraad "papierpap", die men maakte uit het vermalen van lompen, moest er bij gebrek aan voldoende papierpap ook 's zondags gewerkt worden.

Wel stond tijdens de kerkdienst de papiermolen stil, maar verder draaide de molen de gehele zondag. De mensen die op zondag op zo'n papiermolen moesten doorwerken, verdienden dan wat extra loon omdat het hun vrije dag was.

Werkweken van 106 uur kwamen regelmatig voor, want als er wind was, werd er gemalen! Daar de mensen bij dit soort werktijden niet naar huis konden om te slapen, waren er op de zolder van de molen slaapplaatsen aangebracht waar ze konden slapen. De hut in de molen was ingericht als een soort woonhuis, waar het eten en drinken werd klaargemaakt.

Een zeer belangrijk onderdeel bij de papierfabrikage was het hebben van schoon water. Zuiver water was een noodzaak, wilde je mooi wit papier maken, maar zuiver, niet-ijzerhoudend, water vond je niet in de Zaanstreek. Nu pompte men d.m.v. een petmolen water diep uit de grond op. De pompen die dit water toentertijd oppompten werden niet putten maar petten genoemd, vandaar de naam petmolentjes.

Dit diep opgepompte water was wel zuiver, maar er zat toch nog ijzer in. Daarom werd dit water gestort in speciaal voor dit doel gegraven vijvers die aan de lucht blootgesteld waren en waardoor nu het ijzer in het water oxydeerde. De roestdeeltjes zonken en de bodem van deze vijvers werd op den duur rood van de roest. Als het ijzer uit het water was, werd dit water opgepompt in een grote zandbak van 12 x 11 meter.

Op de van gaten voorziene bodem van deze zandbak lagen matten en bovenop deze matten had men een laag schelpen aangebracht, die weer afgedekt was met een dikke laag zand.

Om nu het water, dat al geen ijzer meer bevatte, van de laatste restjes vuil te ontdoen, liet men het water door het zand, schelpen en matten lopen. Dat nu van ongerechtigheden gezuiverde water ving men in een bak op en was nu klaar en geschikt om in de molen gebruikt te worden.

Niet alleen het water moest zuiver zijn, maar ook de papierpap, waar het papier tenslotte van gemaakt werd, moest zo zuiver mogelijk zijn. Daarom werden wit-papiermolens ook niet met riet bedekt maar met hout. Door het schudden van het molenlijf, onder het geweld van de draaiende wieken bij flinke wind, bestond de mogelijkheid dat kleine stukjes riet in de papierpap zouden vallen en zo de topkwaliteit van het papier zouden bederven.

Een papiermolen besloeg een groot oppervlak en was in 4 afdelingen verdeeld. Aan de ene kant van de molen had men een korte brede schuur, de voddenschuur, hierna kwam de eigenlijke molen, dan het werkhuis, de pakkamer en tenslotte de ontzettend lange droogschuur. De voddenschuur lag aan de sloot, want de balen lompen of vodden werden over het water aangevoerd.

Om het papier steviger te maken werd afval van de zeilfabrikage en oude zeilen gebruikt, ook oud touw en oude brandslangen.

Aan één der zijden van de voddenschuur was voor de ramen een lattentafel aangebracht, de lage hord genoemd, waar de voddenscheursters de vodden uitspreidden. Hier werd ook op kleur gesorteerd. Voor wit papier konden uitsluitend witte vodden gebruikt worden, de rest werd gebruikt voor grauw papier.

Naast de lage hord stond een wat kleinere tafel, ter grootte van onze huiskamertafel, waarop kopergaas met mazen aangebracht was en waarop de stof uit de te vermalen vodden werd geschud. Waren de vodden gesorteerd, dan gingen ze naar de scheurbank, waar een rij schuin geplaatste messen stonden en waar de vodden, na van knopen en gespen etc. ontdaan te zijn, tegen het mes in stukken werden getrokken.

Daarna gingen de gescheurde vodden naar de kapperij, waar een ton, die d.m.v. de molenas ronddraaide en waarin 4 stampers, van scherpe messen voorzien, op en neer werden bewogen. Door deze op en neer gaande kapmessen werd alles aan stukjes gehakt. (Wanneer iemands gebit gebreken vertoonde, dan zei de betrokkene: "Me kapperai is rampu").

Dan kwam de papierpap in de maalbak of Hollander, waarin water stroomde en de molenaar zo de pap op de gewenste dikte kon brengen. Daarna ging de papierpap naar de schepkuip, waar de papierschepper met een schepvorm het papier "schepte".

Wanneer de schepper een blad papier geschept had, dan schoof hij dit door naar de "koetser", die de rand van de schepvorm verwijderde, een lap vilt op de vorm met de pap legde, waarna hij deze vorm omkeerde. Op deze manier bouwde de koetser een stapel papiervellen met steeds een lap vilt er tussen, en deze stapel werd dan onder een pers geplaatst om het water te verwijderen. Daarna gingen de papiervellen naar de droogschuur en werden daar opgehangen om volledig te drogen.

Was dit papier droog, dan was het nog noodzakelijk om het door middel van lijm beschrijfbaar te maken. Dit papier ging dan nog in de lijmketel.

Het werk op een molen was zwaar en men maakte lange werktijden. Om de moed erin te houden werd er flink gebruik gemaakt van sterke drank. De molens hadden een grote invloed op het leven in een dorp. Veel gebruiken zijn er rond de molens ontstaan. Zo gaf men door een bepaalde stand van de wieken boodschappen door, zoals het "mooizetten" en het "in de rouw zetten".

Ook kent iedere Nederlander uitdrukkingen aan het molenleven ontleend, zoals: Hij loopt met molentjes. Wie het eerst komt, wie het eerst maalt. Dat is koren op zijn molen. Gods molens malen langzaam.

Een "papiermakertje" was een borrel, bestaande uit jenever en stroop.

Hoe men over het 's nachts malen dacht, getuigt het volgende rijmpje.

Het molenaarsleven

Heeft God ons gegeven

Maar het malen met de nacht

Heeft de duivel er in gebracht.

Er valt nog veel meer over molens en molenleven te vertellen, maar ik wil de molenaar van "De Schoolmeester" niet al het gras voor de voeten wegmaaien en laat het hierbij.

H. Kabel

o-o-o-o

INGEZONDEN

=====

DE ISSELTSE KAPEL

Deze kapel is gelegen in de lage Birkst, nabij de Eem en bereikbaar via de P. v.d. Bremerweg, de binnenweg die Soest met Amersfoort verbindt.

De kapel van Isselt is meer dan 600 jaar oud. Zij werd gesticht in 1339 en ontleent haar naam aan de vroegere ridderhofstad Isselt, welke vroeger op die plek stond. Deze ridderhofstad wordt reeds in 1328 genoemd. In 1339 stichtte Dirk Cozijn van Isselt er een kapel ter ere van de H. Barbara. Ridderhofstad en kapel bleven in het geslacht van Isselt tot 1729, toen dit bezit overging aan een zijtak, nl. de familie Sasse van Isselt. In 1775 kocht Jacob van Dam, één van Utrechts vroede vaders, deze bezitting en is sindsdien in het bezit van de familie Van Dam. Tegelijk met andere kerken in de omgeving namen de protestanten in 1580 ook de kapel van Isselt voor hun diensten in gebruik. 't Ging met de heerlijkheid Isselt in latere jaren hard achteruit. Een geschiedschrijver verhaalt hoe in 1803 hij nog overblijfsels van kerksieraden op het altaar zag staan en aan de muren enige wapenborden van het ouderlijk huis Sasse van Isselt. De ridderhofstad bestaat echter niet meer, daar genoemde Jacob van Dam het huis liet afbreken, doch de kapel liet hij staan. Deze kapel kreeg later een andere bestemming en diende een boer als woning.

Het koor van de kapel behield zijn oorspronkelijke gedaante en nog hangen er enige rouwborden van de familie Van Dam van Isselt, want onder de kapel was de grafkelder van de familie aangelegd. In 1916 ging deze kelder nog eenmaal open voor de bijzetting van één der nazaten van Jacob van Dam van Isselt. In het torentje hangt nog een klok uit het jaar 1717, maar het is al een kleine twee eeuwen geleden dat deze de vromen uit de Lage Birkst ter kerke riep.

Ik vond dit artikel in een krant van 1940. Alles wat met de Eem te maken heeft geniet altijd mijn grote belangstelling.

Th. de Ruig.

OPGRAVINGEN IN HET BAARNSE BOS

Nadat enige jaren geleden reeds enige oude funderingen in de Comedie waren gevonden, heeft men dezer dagen de opgravingen ter plaatse voortgezet, omdat men nu over juistere gegevens de beschikking heeft gekregen. Allereerst werd gezocht naar de Oranjekom, welke omstreeks 1760 moet zijn gedempt. Deze, die een middellijn heeft van ca. 20 meter, heeft men teruggevonden. De wanden bestonden uit klei en leem. De kom moet volgens gegevens uit het Alg. Rijksarchief te Den Haag zijn gedempt met puin van het oude herenhuis "De Eult" en zand van de akker van "Netelenburg". Midden in de gedempte kom heeft men 5 funderingen gevonden, 4 hebben beelden gedragen, terwijl op de middelste een zonnewijzer moet hebben gestaan. In de buurt van de Comedie moet ook nog een Diana-beeld hebben gestaan, doch hiervan heeft men de fundering nog niet gevonden. Rond de gedempte vijver blijkt vroeger een ringmuur te hebben gestaan, de fundering hiervan werd eveneens blootgelegd. De opgravingen vonden plaats onder leiding van de heer W. van Leersum.

Th. de Ruig

Uit de Baarnsche Courant van aug. 1938

FIETSTOCHT NAAR DE VUURSICHE

=====

Op 14 september 1985 houden we een fietstocht naar De Vuursche. Gestart wordt op het Stationsplein met een bezichtiging van de Koninklijke Wachtkamer. Deze tocht zal ons verder leiden langs de voormalige grafheuvel in het Roosterbos, verder bezoeken we de terreinen van de vroegere Hooge Vuursche I en II. Prins Hendrikoord, Ewijkshoeve en Pijnenburg zullen, indien mogelijk, bezocht worden. Langs de Pijnenburger Grift en het voormalige Veenhuizer Tol keren we huiswaarts. Deelnemers ontvangen te zijner tijd een uitvoerig programma.

Opgave voor 15 augustus a.s. bij onze secretaris, de heer B. Braat, Gerrit van der Veenlaan 2, Baarn.

o-o-o-o

PROGRAMMA

=====

14 sept. 1985	: Fietstocht naar De Vuursche
okt. 1985	: Lezing door de heer H. Kabel over de Heksenjacht
nov. 1985	: Lezing door mevrouw Mohr-Horsman over Petersburg gedurende de revolutiedagen van 1917.
nov. 1985	: Historische Markt
dec. 1985	: Verguldavondje o.l.v. mevrouw Astro.

o-o-o-o